

Vist per l'**ARXIU** LA PRESERVACIÓ DEL PATRIMONI SONOR: ELS ARXIS DE RÀDIO. Els enregistraments dels programes radiofònics constitueixen una font d'informació de gran valor, però la necessitat de la seva conservació tot just es va manifestar als vuitanta. No obstant això, les circumstàncies no van facilitar que es guardessin massa testimonis de les emissores que van sorgir en el context de la Transició democràtica. Avui dia, la tecnologia digital facilita l'enregistrament, però planteja nous reptes de conservació de cara al futur.

Quan s'acompleix aproximadament un segle de les primeres emissions radiofòniques al món, ningú no posa en dubte que els enregistraments sonors generats per aquest mitjà de comunicació que coneixem com a ràdio formen part del nostre patrimoni cultural i, com a tal, mereixen que s'hi destinin esforços, a la seva preservació. Aquesta consciència col·lectiva, però, no es remunta als inicis de la ràdio i, ans al contrari, és molt més recent del que ens podríem pensar.

La primera declaració d'àmbit mundial en considerar la necessitat de protegir el patrimoni audiovisual va ser la *Recomanació per a la salvaguarda i preservació de les imatges en moviment*¹ que va fer la UNESCO el 27 d'octubre de 1980 (per aquest motiu des de fa uns anys se celebra en aquesta data el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual). Cal constatar, però, que aquesta declaració es refereix de forma explícita a la imatge en moviment, és a dir, als documents fílmics i videogràfics procedents respectivament del cinema i

La ràdio, com a mitjà que comunica principalment amb la paraula, reuneix gran part de la història oral dels pobles i és una obligació moral preservar-la per a les futures generacions

la televisió, continguin o no acompanyament sonor, i, en canvi, no s'hi especifica la protecció dels enregistraments sonors, qüestió que més endavant s'ha volgut resoldre. Avui dia gairebé totes les classificacions inclouen en la categoria de documents audiovisuals els enregistraments sonors. La CCAAA (Coordinating Council of Audiovisual Archives Association), una institució que agrupa les principals associacions professionals d'arxivistes audiovisuals, esmenta la necessitat d'elaborar un nou text adreçat a substituir la declaració de 1980 perquè s'adeqüi a la realitat actual².

La inclusió de la documentació sonora com a part del patrimoni cultural universal queda explícitament recollida en el programa *Memory of the World* de la UNESCO, iniciat el 1992, o en la *Convenció per a la salvaguarda del patrimoni cultural intangible*³, on s'especifica la necessària protecció de la tradició oral no escrita i dels sons de la nostra cultura. En aquest sentit, la ràdio, com a mitjà que comunica principalment amb la paraula, reuneix gran part de la història oral dels pobles i és una obligació moral preservar-la per a les futures generacions.

1. *Recomanació per a la salvaguarda i preservació de les imatges en moviment*. Conferència general de la UNESCO celebrada a Belgrad del 23 de setembre al 28 d'octubre del 1980.

2. *Unesco Instrument for the Safeguarding and Preservation of the Audiovisual Heritage*: CCAAA Issues Paper. Versió 1.0. 1 d'abril del 2005.

3. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. UNESCO. París, 17 d'octubre del 2003.

Malgrat que la consciència internacional sobre la necessitat de protegir el patrimoni sonor és relativament recent, la tradició d'arxius sonors és força més antiga. Curiosament, el primer arxiu audiovisual del món va ser un arxiu sonor, el Phonogrammarchiv, un institut de l'Acadèmia de les Ciències Austríaca, fundat a Viena el 1899, que es dedicava a la conservació dels enregistraments sonors generats en l'àmbit de la recerca científica.

Pel que fa a la ràdio com a mitjà de comunicació, no cal dir que ha tingut un paper preeminent en la història del segle xx, pel fet d'haver donat veu als personatges més rellevants en l'àmbit de la política, la cultura, l'art o la ciència, com a mitjà de propaganda política en temps de guerra, com a plataforma per a la difusió de noves idees en temps de canvis i revolucions o, simplement, com a testimoni de la realitat social i quotidiana dels pobles.

Els documents de ràdio (juntament amb els de la televisió) conformen un patrimoni audiovisual difícilment abastable per les seves proporcions, ja que s'estima en uns 200 milions d'hores de programació⁴, de les quals un percentatge important corre el risc de perdre's o s'ha perdut ja irremissiblement, principalment a causa de la fragilitat dels suports materials i la ràpida obsolescència de la tecnologia que permet la seva representació: magnetòfons, tocadiscs i altres aparells reproductors.

En el cas concret de la ràdio, una bona part de la producció sonora no ha arribat mai a formar part d'un arxiu. Això s'explica per la dificultat, en un primer moment, d'enregistrar les emissions com a conseqüència de l'elevat cost de la tecnologia existent, que consistia principalment en les gravacions en disc. Aquest problema es començà a resoldre amb la gravació sobre cinta magnètica, un sistema més assequible i fàcil d'utilitzar. Malgrat tot, les cintes magnetofòniques són materials bastant vulnerables i tenen una vida útil limitada, sobretot si les condicions d'ús i emmagatzematge no han estat les idònies.

Creiem que un altre motiu pel qual són pocs els arxius de ràdio que conserven més o menys íntegra la seva programació és la immediatesa del mitjà radiofònic. La ràdio viu principalment de la comunicació de l'actualitat, dels fets més recents; no en va es diu que té la facultat de fer arribar la notícia al públic abans que ningú. Però precisament aquesta immediatesa fa que la reutilització dels continguts d'arxiu no sigui tan abundant com ho és en la televisió, o, dit d'una altra manera, que el rendiment econòmic que suposa aprofitar el material ja enregistrat per a l'elaboració de nous programes no ha estat un incentiu per a les emissores a l'hora de posar en valor el seu arxiu sonor.

Òbviament, ens estem referint a la ràdio parlada, ja que la programació musical és fruit, normalment, de l'emissió d'enregistraments sonors editats i distribuïts, dels quals es conserven diverses còpies en les biblioteques i fonoteques, i estan protegits per la llei del dipòsit legal. L'excepció són aquells enregistraments musicals únics realitzats a la ràdio, sovint en directe.

A Catalunya, l'aparició del fenomen de les anomenades ràdios lliures i pirates⁵ en l'època de la Transició va fer emergir una quantitat destacable

4. CCAA World Call for the Preservation of Broadcast Archives.

5. GIL, Rosa; MINOBIS, Montserrat. *Aquí ràdio. Crònica de les ones a les comarques gironines (1933-1982)*. Girona: Col·legi de Periodistes de Catalunya. Demarcació de Girona, 2003.

Unitat mòbil de Ràdio Sant Feliu fent la retransmissió d'un partit del Guixols a l'antic camp de futbol de la Corxera al principi dels vuitanta. Dret, Jordi Budó; dins el cotxe, Josep Andújar i Josep Rius. Procedència: Ràdio Sant Feliu. (Autor: desconegut)

d'iniciatives de ràdio locals, fet que dificulta avui tenir una visió global de la situació dels arxius de ràdio al nostre país. Sabem, però, que moltes d'aquestes iniciatives van tenir un recorregut molt curt i no van generar la infraestructura necessària per a poder enregistrar i conservar la seva producció sonora.

L'evolució tecnològica ha anat reduint el cost que significa la conservació de l'arxiu sonor. El primer pas, com hem dit, va ser l'ús generalitzat a la ràdio de les cintes magnetofòniques professionals, a mitjan segle passat. Més endavant, concretament l'any 1964, es va patentar la cinta de casset que va tenir gran repercussió en introduir la gravació sonora en l'àmbit domèstic,

La digitalització dels continguts de ràdio ha significat un pas de gegant en la preservació dels arxius sonors, principalment perquè en el medi digital no existeix la relació de dependència entre el document i el seu suport físic

però que també va ser utilitzada profusament a la ràdio per a enregistrar programes. Als anys noranta es van començar a estendre els formats digitals, en cinta, com la coneguda DAT (Digital Audio Tape) o en disc òptic, com el MiniDisc o el CD. Avui dia molts d'aquests arxius sonors es conserven en grans "repositoris" digitals que emmagatzemen milers d'hores de ràdio en

fitxers d'àudio sense compressió (PCM, .wav, .aiff, entre altres) o comprimits (dels quals el més conegut és, sens dubte, l'mp3).

La digitalització dels continguts de ràdio ha significat un pas de gegant en la preservació dels arxius sonors, principalment, perquè en el mitjà digital no existeix la relació de dependència entre el document i el seu suport físic, és a dir, que per a preservar la informació continguda en els documents de forma inalterable al llarg del temps no és necessari conservar els materials originals ni mantenir en bones condicions els aparells reproductors, i això és així perquè la documentació digital pot ser transferida indefinidament a altres dispositius d'emmagatzematge sense que es produeixi cap alteració en la informació.

És imprescindible dotar els arxius de ràdio dels recursos necessaris, formar els professionals en una metodologia establerta i comunament acceptada, i conscienciar tothom, més enllà de les declaracions institucionals, de la importància de preservar un patrimoni cultural de gran riquesa

No obstant això, hi ha altres factors de risc que amenacen la pervivència d'aquest patrimoni sonor, fins i tot després de la digitalització. Les dades que componen la informació sonora estan estructurades segons uns llenguatges i uns codis que també es tornaran obsolets, i per tant, il·legibles en el futur. La ingent producció actual de continguts audiovisuals –facilitada en gran mesura per la tecnologia digital– pot provocar que els documents es perdin en un marasme d'informació indestruïble i inaccessible a una bona part dels seus potencials usuaris.

Per evitar-ho, és imprescindible dotar els arxius de ràdio dels recursos necessaris, formar els professionals en una metodologia establerta i comunament acceptada, i conscienciar tothom, més enllà de les declaracions institucionals, de la importància de preservar un patrimoni cultural de gran riquesa.

Pau Saavedra

Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI)